

Temetetlen Mohács

Unburied Mohács

Az 1526. és az 1687. évi csata
új kutatási eredményei

New Research Results
on the Battles of 1526 and 1687

Temetetlen Mohács
Az 1526. és az 1687. évi csata új kutatási eredményei

Unburied Mohács
New Research Results on the Battles of 1526 and 1687

TEMETETLEN MOHÁCS

Az 1526. és az 1687. évi csata
új kutatási eredményei

Unburied Mohács

New Research Results on the Battles
of 1526 and 1687

Szerkesztő
Varga Szabolcs

Szerkesztő munkatársa
Bencze Krisztina

Nemzeti Örökség
Intézete

JANUS
PANNONIUS
MÚZEUM

BUDAPEST
2024

A kötet a

támogatásával valósult meg.

A kötet a Janus Pannonius Múzeum 1159/2023. (IV. 27.) kormányhatározat által támogatott Mohács500 csatatérkutatói projektjének keretében készült.

Olvasószerkesztő

Bertók Krisztina

Borítóterv

auri

Borítóképek

Kopjafák a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen (fotó: Szabó Máté)

II. Ulászló aranyforintja (Janus Pannonius Múzeum)

A III. számú tömegsír az 1976-os feltárás idején (részlet) (Janus Pannonius Múzeum)

Hátlapi képek

A mohácsi csata egy bambergi röplapon. Die Staatsbibliothek Bamberg, VI Ba 129

A III. számú tömegsír az 1976-os feltárás idején (részlet) (Janus Pannonius Múzeum)

Előszó

A mohácsi csatatér környezetében 2016–2024 között a Janus Pannonius Múzeum és önkéntes fémkeresős munkatársai által összegyűjtött leletek szóródási képe

A térképet készítette

Szabó Tibor

© A szerzők

© Martin Opitz Kiadó

© Janus Pannonius Múzeum

ISBN 978-615-6388-87-2

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

A Martin Opitz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

TARTALOM

Előszó.....	7
Foreword	7
Varga Szabolcs: MOHÁCS498. A 2024. augusztus 29-én a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen elhangzott ünnepi beszéd	11
Szabó Árpád – Mai Tímea – Vig Viktor – Gellai Fanni – Vágvolgyi Lili – Kocsmár Réka – Marcos De Andrés – Bereczki Zsolt – Pálfi György: Harc közben, meneküléskor vagy kivégzés miatt? Igazságügyi orvostani magyarázatok a mohácsi III. tömegsír csontvázain megfigyelhető sérülésnyomok keletkezése kapcsán	15
Árpád Szabó – Tímea Mai – Viktor Vig – Fanni Gellai – Lili Vágvolgyi – Réka Kocsmár – Marcos De Andrés – Zsolt Bereczki – György Pálfi: In Battle, on the Run or Executed? Forensic Explanations for the Observable Injuries of the Skeletons in Mass Grave III at Mohács ..	42
Neményi Réka – Györffy-Villám Zsombor – Talabér Ildikó – Simon Béla – Simon Zsófia – Szabó Árpád – Mai Tímea – Kocsmár Réka – Vágvolgyi Lili – Vig Viktor – Marcos De Andrés – Tihanyi Balázs – Bereczki Zsolt – Molnár Erika – Pálfi György: A IV. tömegsír feltárásának előzetes régészeti és antropológiai eredményei	45
Réka Neményi – Zsombor Györffy-Villám – Ildikó Talabér – Béla Simon – Zsófia Simon – Árpád Szabó – Tímea Mai – Réka Kocsmár – Lili Vágvolgyi – Viktor Vig – Marcos de Andrés – Balázs Tihanyi – Zsolt Bereczki – Erika Molnár – György Pálfi: Preliminary Archaeological and Anthropological Results of the Mohács Mass Grave No. 4 Excavation.....	61
Rácz György: A Jagellók heraldikai reprezentációja	63
György Rácz: The Heraldic Representation of the Jagiellons	90
Veszprémy Márton: II. Lajos király horoszkópjai	91
Márton Veszprémy: The Horoscopes of King Louis II of Hungary.....	104
Kenyeres István A Magyar Királyság fiskális politikája és katonai kiadásai a mohácsi csata előtt.....	105
István Kenyeres: Fiscal Policy and Military Expenditure of the Kingdom of Hungary before the Battle of Mohács	120
Mikó Gábor: Új források az 1519. évi magyar–oszmán fegyverszüneti egyezmény történetéhez (Bélai Barnabás követjárása a Portán).....	121
Gábor Mikó: New Sources on the History of the Hungarian–Ottoman Truce of 1519 (Barnabas Belai at the Ottoman Porte).....	153
Kruppa Tamás: Buda és Sztambul Róma szemével. Antonio Burgio és Lorenzo Campeggio jelentései a magyar–oszmán béketárgyalásokról (1524–1526)	155
Tamás Kruppa: Buda and Istanbul through the Eyes of Rome: Antonio Burgio and Lorenzo Campeggio's Reports on the Hungarian–Ottoman Peace Negotiations (1524–1526)	163
Tóth Dominik: Mire jó a szekérvár? Egy huszita eljárás továbbélése a mohácsi csata időszakában.....	165
Dominik Tóth: What is a Wagon Fortress for? The Survival of a Hussite Practice at the Age of the Battle of Mohács.....	178

Tuček Viktor: Esetlen vagy esélytelen mozgósítás? Miként valósult meg a Cseh Korona országainak mozgósítása az Oszmán Birodalommal szemben 1526-ban	179
Viktor Tuček: Clumsy or Nonchalant Mobilisation? How the Czech Crown Mobilised against the Ottoman Empire in 1526	192
Nemes Gábor: A győri székeskáptalan bandériuma a késő középkorban	193
Gábor Nemes: The Banderium of the Cathedral Chapter of Győr in the Late Middle Ages	203
C. Tóth Norbert: Bátori István nádor útja a mohácsi síkra. Kísérlet az egyik parancsnok csata előtti tevékenységének feltárására	205
Norbert C. Tóth: Palatine István Bátori's Journey to the Area of Mohács. Pre-Battle Activities of One of the Commanders	211
Faragó Dávid: Brodarics István szemtanúja: Herceg Miklós	213
Dávid Faragó: Eyewitness of István Brodarics: Miklós Herczeg	229
Sudár Balázs: Mohács háttéréhez: a nogajok, Mamaj és a kángyilkosság	231
Balázs Sudár: The Background to the Battle: the Nogais, Mamai and the Assassination of the Khan	239
Wilfried Forstmann: A „Mohács”-fogalom a német történettudományban	241
Wilfried Forstmann: The „Mohács” Topic in German History Writing	256
Hende Fanni: Kódektörödékek Szigetvárról	257
Fanni Hende: Codex Fragments from Szigetvár	263
S. Laczkó András: „Szűk vala egy ország...” Kisfaludy Károly Mohácsának Tomori-képe	265
András S. Laczkó: „A country was too narrow for thee...” Portrait of Pál Tomori in Károly Kisfaludy's Mohács	275
Kanász Viktor: A mohácsi csata és II. Lajos király az ex libriseken	277
Viktor Kanász: The Battle of Mohács and King Louis II on Ex Libris	284
Haramza Márk – Thiele Ádám: S-keresztvasú fegyverek Mohács környékéről	285
Márk Haramza – Ádám Thiele: Weapons with S-shaped Crossguard from the Vicinity of Mohács	310
Bertók Gábor – Németh Balázs – Haramza Márk: Az 1526. évi mohácsi csata két, a helyszínen talált tűzfegyverlelete és a korai tűzfegyverek sajátosságai	311
Gábor Bertók – Balázs Németh – Márk Haramza: Two Firearms Remains from the Location of the Battle of Mohács (1526) and the Characteristics of Early Firearms	322
Csóka Balázs – Csóka Péter – Nagy Eszter – Niklai Virág – Machlik Borbála – Galbács Gábor – Palásti Dávid Jenő – Bertók Gábor – Haramza Márk: A Mohácsi-síkon talált lövedékek kémiai összetételének meghatározása LIBS vizsgálatokkal	323
Balázs Csóka – Péter Csóka – Eszter Nagy – Virág Niklai – Borbála Machlik – Gábor Galbács – Dávid Jenő Palásti – Gábor Bertók – Márk Haramza: Determination of the Chemical Composition of Bullets Founded at the Mohács Plain Using LIBS Analysis	336
Németh Balázs: Lehetnek-e a majszi falunyom lövedékei 17. századi végi lovassági összecsapás nyomai?	337
Balázs Németh: Can the Lead Bullets Recovered from the Archaeological Site near the Village of Majs Associated with a 17 th -Century Cavalry Engagement?	346
Gombor László: A Szent Liga serege 1687. július 31. – augusztus 5. közti táborozásáról készült metszet georeferálása	347
László Gombor: Georeferencing of the Engraving Depicting the Encampment of the Holy League's Army from 31 July to 5 August 1687	352

Almási Sándor: 1526 vagy 1687? Történhetett-e Majsánál az 1687. évi dél-baranyai hadjárat „elfeledett hadművelete”?	353
Sándor Almási: 1526 or 1687? Could the „Forgotten Operation” of the 1687 Southern Baranya Campaign Have Taken Place in Majs?	362
Szabó Máté: Római kori adalékok Mohács térségének topográfiájához	363
Máté Szabó: Additions to the Topography of the Mohács Area in the Roman Period	380
Szeberényi József – Viczián István – Drusza Tamás – Szávoszt-Vass Dániel: A Mohácsi-sík természetföldrajzi adottságai, település- és úthálózata a 16. században	381
József Szeberényi – István Viczián – Tamás Drusza – Dániel Szávoszt-Vass: A Topographical Study of the Geographical Situation of the Mohács Plain in 1526	410
Viczián István – Szeberényi József: A mohácsi csata igaz története, helyszíneinek és eseményeinek földrajzi rekonstrukciója	411
István Viczián – József Szeberényi: The True History of the Battle of Mohács: a Geographical Reconstruction of its Sites and Events	442
Nagy-L. István: A mohácsi csata 4D-ben. Adalékok a csata harcászati rekonstrukciójához	443
István Nagy-L.: The Battle of Mohács in 4D. Additions to the Reconstruction of the Tactics of the Battle	462
Drusza Tamás: A mohácsi csata rekonstrukciója. Új adatok – új megközelítés – új hipotézis	463
Tamás Drusza: Reconstruction of the Battle of Mohács. New Data – New Approach – New Hypothesis	502
Kovács István: Kegyelet – hősiesség – közép-európai összefogás. A Nemzeti Örökség Intézete „Mohács500” projektje és eddig elért eredményei	503
István Kovács: Piety – Heroism – Central European Unity. The „Mohács500” Project of the National Heritage Institute and its Results so far	510

A GYŐRI SZÉKESKÁPTALAN BANDÉRIUMA A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN*

NEMES GÁBOR**

Az egyházi birtokosok katonaállítási kötelezettségét több dekrétum is szabályozta, többek között a káptalan létszáma, a tizedjövedelmek és a jobbágytelkek száma alapján. II. Ulászló 1498. évi dekrétumának 20. cikkelye pontosan meghatározta, hogy bizonyos egyházi méltóságok hány lovast kötelesek kiállítani, ezek közül a győri székeskáptalan hiányzott. Ezek alapján a győri kanonokok zsoldosainak száma 50 körül lehetett. A győri káptalani lovasok vezetője a kapitány volt, az 1521-ben megjelenő gyalogos csapat külön kapitánnyal rendelkezett. A katonák tényleges számát illetően nincsenek pontos adataink, ez minden bizonnyal az adott hadi helyzethez igazodva ingadozott. A felszerelést illetően sem lehettek egységesek, hiszen a forrásokban nehézlovasok és könnyűlovas huszárok egyaránt megjelennek. A gyalogosok létszámbeli növekedése a Nándorfehérvár eleste utáni hadsereg-átalakítás során jelent meg, őket főleg Nyitrán toborozták. A hadi ügyek intézésére a káptalan megbízottakat jelölt ki, akinek feladata a katonák toborzása, mozgósítása és ellátása, valamint a zsold kifizetése volt. A források alapján kijelenthető, hogy a kanonokok a bandériumukat a toborzástól az indulásra kész állapotig hozzávetőleg hat hét alatt állították ki. A legnagyobb kiadást a katonák zsoldja jelentette, amit nagyjából a birtokaikon beszedett hadiadóból finanszíroztak, amit az esetek többségében saját bevételből is ki kellett egészíteni. A katonák zsoldján kívül további kiadások merültek fel: fegyverek, felszerelés (posztó, saru, cipő, sátor), élelmiszerek (liszt, só), bor vásárlása, szállítás, futárszolgálat. Feltűnt a forrásokban a káptalani gyalogosok zászlaja is, ami egyértelműen arra utal, hogy önállóan, és nem más egyházi birtokos, például a győri püspök bandériumába betagozva harcoltak.

KULCSSZAVAK: háború, káptalan, hadi kiadások, bandérium, mozgósítás, logisztika

Az egyházi birtokosoknak a késő középkori Magyarország honvédelmében játszott szerepével Kubinyi András több cikkében is foglalkozott.¹ Figyelme elsősorban a főpapságra koncentrált, a székes- és társaskáptalanok, valamint a szerzetesközösségek hadi kötelezettségeivel csak érintőlegesen foglalkozott. Külön az egyes egyházi bandériumok középkori történetével kapcsolatban még kevesebb szakirodalomban találkozhatunk. Bedy Vince 1938-ban megje-

lent monográfiája² szentel ugyan egy fejezetet a győri székeskáptalan hadi kiadásainak, a szerző azonban nagyjából a Mohács utáni évtizedekre koncentrált, középkori adatait is kizárólag a székeskáptalan számadáskönyvéből szemezgette. Tehette ezt úgy, hogy a győri székeskáptalan késő középkori számadáskönyve³ tényleg példátlanul gazdag forrásnak bizonyul ebből a szempontból is, ennek segítségével képet alkothatunk a győri kanonokok zsoldosairól.

EGYHÁZI BIRTOKOSOK KATONAÁLLÍTÁSI KÖTELEZETTSÉGE

Az egyházi birtokosok katonaállítási kötelezettségét több dekrétum is szabályozta. Tekintsük át,

hogy kifejezetten a kanonoki testületekre milyen törvények vonatkoztak! II. Ulászló 1498. évi dek-

* Készült a HUN-REN-PPKE-PTE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport keretében. Köszönöm C. Tóth Norbertnek és Neumann Tibornak a cikkkel kapcsolatos észrevételeit, tanácsait.

** Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, intézményvezető, HUN-REN-PPKE-PTE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, tudományos főmunkatárs, nemes.gabor@bjhf.hu

¹ Pl. KUBINYI 1999; KUBINYI 2007c.

² BEDY 1938. 271–284.

³ GyEL GyKMLt Feudális kori iratok, 1. kötet (MNL OL DF 279560.). Kiadását l. HÁZI–NEMES 2025.

rétumának 15. törvénycikkelye⁴ a káptalanok katonaaállítását a tizedjövedelmekhez és a jobbágyságok számához viszonyítva szabályozta. II. Lajos 1518. évi (tolnai) dekrétumának 3. cikkelye⁵ ezt módosítva elrendelte, hogy a kanonokok a tizedek fejében fenntartott fegyvereseken felül kötelesek húsz jobbágytelkenként egy-egy katonát kiállítani. Mivel a székeskáptalannak 4-500 adózó jobbágytelke lehetett,⁶ ezért ez további 20-25 katonát jelenthetett. II. Lajos 1523. évi dekrétumának 42. cikkelye⁷ tovább szigorította ezt a passzust: eszerint annyi lovasat kell küldeniük, ahány kanonok alkotja a káptalan. Ez a győri esetében nem egyértelmű, hiszen itt a 34 stallumban 32 kanonok foglalt helyet, egy stallum jövedelmét az olvasókanonok helyettese, a sublector kapta, míg egy stallumnyi javadalmon a székesegyház Megholtak oltárának két igazgatója osztozott.⁸ A törvénycikkely ezen kívül a jobbágytelkek után további katonák állítását írta elő, pontosan 10 telkenként egy-egy katonát. Ezt a törvényt I. Ferdinánd király 1545. évi dekrétumának 17. és 22. törvénycikke⁹ még tovább szigorította. A 10 telkenként kiállítandó egy-egy lovason, és a száz forint tized utáni öt-öt lovason túl minden kanonok személyenként még további egy lovas kiállítására volt kötelezve.

II. Ulászló 1498. évi dekrétumának 20. cikkelye¹⁰ pontosan szabályozta, hogy bizonyos egyházi méltóságok hány lovasat kötelesek kiállítani. Míg a főpásztorok teljes létszámban szerepeltek ebben a felsorolásban, addig a székes- és társaskáptalanok közül a következők olvashatók:

Esztergomi káptalan 200 lovas
Egri káptalan 200 lovas
Erdélyi káptalan 200 lovas
Pécsi káptalan 200 lovas
Bácsi káptalan 50 lovas
Fehérvári káptalan 100 lovas
Titeli prépostság 50 lovas

A listából olyan jelentős székeskáptalanok hiányoznak, mint a váradi, a zágrábi, a veszprémi és a győri, míg a társaskáptalanok közül a budai, a pozsonyi és a szepesi. Ebből természetesen arra is következtethetünk, hogy ezekre a kanonoki tesztületekre az adott, a katonaaállítást szabályozó dekrétumok voltak érvényesek. Arra, hogy a törvényi passzusok mellett ez a valóságban a győri székeskáptalan esetében hány lovasat jelenthetett, egy 1528 körüli feljegyzés is támpont lehet, amely szerint valószínűleg ötven lovasat állíthattak ki.¹¹

A GYŐRI KÁPTALAN ZSOLDOSAI

A győri székeskáptalan az 1498. évi dekrétum előtt minden bizonnyal a megyei bandérium fenntartásában vett részt. 1500-ban még a megyei katonák zsoldfizetésére van adatunk,¹² majd a megyével tör-

ténő megegyezése értelmében 1502-től a káptalanak már saját zsoldosai jelentek meg.¹³

A káptalani zsoldosokat vezető első ismert kapitány Bábolnai Zsigmond (1513–1514), aki szolgálá-

⁴ CJH I. 602.

⁵ CJH I. 746. – Az 1518. évi bácsi országgyűlés 19. cikkelye a hadi terheket nem viselő egyházi birtokosokat jövedelmük után 10% adó fizetésére kötelezte, CJH I. 762; KUBINYI 1999. 96.

⁶ Forrásul a számadáskönyvben (HÁZI–NEMES 2025.) szereplő, a Szent György- és a Szent Márton-napi censzusoknak, a taxa extraordináriáknak és a hadiadóknak a begyűjtését dokumentáló jegyzékek, valamint Győr megye 1518. évi rovásadó összeírása (HORVÁTH 2005. 145–148.) szolgált. Az egy birtokon összeírt adózó telkek száma folyamatosan, akár éven belül is változhatott. A bérbe adott vagy egy összegben adózó települések (Győr káptalani városrésze, a szanki uradalom, Védény, Vis, valamint Tóti és Zsid) telekszámairól nincsenek információink, erre csak a befizetett összeg mértékéből lehet következtetni.

⁷ CJH I. 820.

⁸ BEDY 1938. 7–8; KÖBLÖS 1994. 16.

⁹ CJH II. 132.

¹⁰ CJH I. 606, elemzi KUBINYI 1999. 87–88.

¹¹ ETE I. 422–423.

¹² HÁZI–NEMES 2025. VI/57.

¹³ „Item capitulum propter nonnullas rationes et controversias cum comitatu de suis bonis iuxta regni decretum accepit stipendarios”. HÁZI–NEMES 2025. VII/151, VIII/53, 64.

taíért külön fizetést (*salarium*) kapott a káptalantól.¹⁴ A kanonokokkal való kapcsolattartásért famulusa, Iván felelt, akinek többek között a zsold átvétele is feladata volt.¹⁵ Hosszabb ideig látta el a kapitányi feladatot Rádóci Győrfi István (1514–1520),¹⁶ aki jobbára Vas megyei birtokain vagy Vasváron tartózkodott. A káptalannal való levelezését famulusa, Miklós bonyolította.¹⁷ Győrfi István kapitány nem a csatatéren esett el, 1521 áprilisában testvére, Péter – talán egy borozás közben elfajult családi veszekedést követően – ölte meg álmában.¹⁸ Az ő halálát követően Pinnyei Antal (1521) lett a győri káptalani zsoldosok kapitánya,¹⁹ aki Kanizsai László familiárisaként és semptei várnagyként (1519–1521) tett szert katonai tapasztalatokra.²⁰ Az 1521-ben megjelenő gyalogos alakulat kapitánya Üzbégi János (1521) lett,²¹ 1526-ban pedig egy bizonyos Nagy Jánost említették a gyalogosok kapitányaként a források.²² 1523–1524-ben Nicki Ferenc és Mérgesi Poki Boldizsár²³ szerepel a káptalani zsoldosok kapitányaként, valószínűleg egyikük a gyalogosoké, míg másikuk a lovasoké lehetett.

Bár a kapitány kiszemelésére és megválasztására nincs adat a győri számadáskönyvekben, esztergomi analógiák alapján – ahol a kanonokok a káptalani ülésen maguk választották őket²⁴ – biztosak lehetünk abban, hogy ez Győrben is így zajlott. A felsorolásból is jól látszik, hogy a káptalani zsoldosok kapitányai

– a megyei bandériumokéhoz hasonlóan – a tekintélyes megyei nemesi családok közül kerültek ki.²⁵ Rádóci Győrfi István a Vas megyei elithez tartozott, ennek bizonyítéka, hogy testvére, Rádóci Győrfi János vasi alispán²⁶ volt. A Sopron megyei birtokokkal rendelkező Pinnyei Antal²⁷ szintén a módosabb megyei nemesek közé tartozott, felesége a vasi származású Petróci Hencelfi István országbírói ítélőmester²⁸ unokahúga, Borbála²⁹ volt. Ez megegyezik a megyei bandériumok kapitányainál vagy más, egyházi bandériumoknál tapasztaltakkal. A győri káptalani zsoldosok előjáróinál megfigyelhető, hogy azok a győri egyházmegye minden megyéjéből (Győr, Komárom, Sopron, Vas) érkeztek, tehát a kanonokok kihasználták szélesebb regionális kapcsolatrendszerüket. Ez aligha lehetett egyedi eset, hiszen 1517-ben az esztergomi káptalan Simonyi Zsigmond személyében egy Bars, Nyitra, Trencsén és Hont megyékben tekintélyes birtokokkal rendelkező familia egyik prominens tagját választotta kapitányuknak.³⁰

A katonák tényleges számát illetően nincsenek pontos adataink, ez minden bizonnyal az adott hadi helyzethez igazodva ingadozott. A lovasok számára a számadáskönyvből a következő adatok állnak rendelkezésre: a káptalan 1515. január 15-én 6,³¹ 1515. június 27-én 10,³² 1523. július 8-én 12,³³ 1525. július 21-én pedig 20 lovassal rendelkezett.³⁴ Ezek

¹⁴ HÁZI–NEMES 2025. XVIII/118.

¹⁵ HÁZI–NEMES 2025. XIX/74, 110.

¹⁶ HÁZI–NEMES 2025. XX/11, 52, 57, 60, 68, 174, 179–180, 183–184, 200, 210, XXI/37, 39, 67, 70, 76, 171, 236, 257, XXIV/293, 377, 405, XXV/244, 248. – 1506-ban királyi ember: MNL OL DL 101377.

¹⁷ HÁZI–NEMES 2025. XX/211, XXI/89.

¹⁸ „noctis in silentio in vinea eiusdem ante quoddam cellarium truculenter interemisit et occidisse” MNL OL DL 58319, 58321.

¹⁹ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/95, 102–103.

²⁰ MNL OL DL 24645; NEUMANN 2007. 65; NÓGRÁDI 2011. 40.

²¹ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/145.

²² HÁZI–NEMES 2025. XXXII/48, 50, 74, 85, 91–92, 103, 141–142.

²³ HÁZI–NEMES 2025. XXIX/85, XXX/15.

²⁴ SOLYMOSI 2002a. 121; SOLYMOSI 2002b. 378.

²⁵ KUBINYI 2007c. 221. – Horváth Mihály, Bakóc Tamás huszárainak kapitánya halála előtt 200 forintért tett misealapítványt, ebből sejthető, hogy módos ember lehetett, LUKSICS 1927. 84.; SOLYMOSI 2002a. 138.

²⁶ MNL OL DL 58191–58192, 58198.

²⁷ MNL OL DL 46678, 47501; C. TÓTH 2010. 67–68. 1525. február 10-én még élt (MNL OL DL 58355.), 1525. szeptember 12-én már elhunyt (DL 58358.). Magtalan halála után birtokainak sorsára I. HORVÁTH–NEUMANN 2000. 127–136.

²⁸ BÓNIS 1953.; C. TÓTH ET AL. 2016a. 91.

²⁹ MNL OL DL 47630, 58355, 58358, 58359.

³⁰ SOLYMOSI 2002a. 121. A Simonyi családra I. NEUMANN 2005. 282.

³¹ HÁZI–NEMES 2025. XX/184.

³² HÁZI–NEMES 2025. XXI/76.

³³ HÁZI–NEMES 2025. XXIX/85.

³⁴ HÁZI–NEMES 2025. XXXI/50.

a felszerelést illetően sem lehettek egységesek, hiszen a több alkalommal említett három forintos hópénz³⁵ – amint arra még lentebb kitérek – nehézlóvasra utal, míg a források több alkalommal is egyértelműen könnyűlóvas huszárokat³⁶ említnek. Származásukat tekintve nagy részük szintén a megyei nemesség köréből kerülhetett ki, ezen belül minden bizonnyal szép számmal lehettek a káptalan birtokainak szomszédságában élő nemesek, mint amilyen 1526-ban a csatába menetel előtt ebédrel megvendégelt Koroncói Dénes is volt.³⁷ A gyalogosok létszámbeli növekedése a Nándorfehérvár esete utáni hadsereg-átalakítás során jelent meg.³⁸ Már az 1518. évi dekrétum 6. törvénycikkelye szerint a hét felvidéki megyének gyalogos puskásokat kellett kiállítani,³⁹ tehát nem véletlen, hogy a káptalan is Nyitrán toborzott gyalogos katonákat.⁴⁰

Ami a káptalani katonákat illeti, nem csak a törökök ellen vetették be őket. Jóllehet 1521-ben Nándorfehérvár, 1525-ben Jajca⁴¹ és 1526-ban Mohács volt az úti cél, a győri káptalan huszárai 1525-ban a hatvani országgyűlésen⁴² is feltűntek.

A hadi ügyek intézésére a káptalan megbízottakat jelölt ki. Először is fontos szerep hárult az éven-

te választott dékánkanonokra, aki többek között a hadiadó (*pecunia exercituaalis*) beszedéséért és az egyes kiadások fedezéséért felelt. Sárffői (Sárffy) Ferenc rábaközi főesperes – aki később győri püspöki udvarbíróként jelen volt II. Lajos holttestének megtalálásánál – 1514 és 1520 között több alkalommal vitt zsoldot Győrfi István kapitánynak.⁴³ Erre a feladatra valószínűleg a kapitánnyal fennálló személyes ismeretség predesztinálta.⁴⁴ Patyi Mihály kanonok 1521-ben és 1526-ban szervezte a toborzást és a mozgósítást, de ő számolt el a gyalogosok zsoldjával is.⁴⁵ Debreceni Lukács kanonok szintén részt vett 1521-ben a katonák verbuválásában, továbbá Budára kísérte a II. Lajos király által kért ágyúvontató lovakat,⁴⁶ ezen kívül a gyalogosok zsoldjával is elszámolt.⁴⁷ Kanonoktársa, Nagybaráti Tamás ugyanezen évben szemrevételezte Pázmándfalun a gyülekező gyalogos csapatot.⁴⁸ Elsőként Pesti Pál kanonok esetében vannak egyértelmű bizonyítékok arra, hogy 1526-ban hadi ügyek intézésével bízták meg.⁴⁹ Egyrészt szétosztotta a katonáknak szánt posztót,⁵⁰ másrészt elkísérhette a zsoldosokat a csatába. Segítsége egy bizonyos Márton presbiter volt.⁵¹

TOBORZÁS, MOZGÓSÍTÁS, HADBA VONULÁS

Az alakulat felállításának első lépése a toborzás volt. Az 1521-ben Nándorfehérvár felmentésére küldendő had mozgósítása talán a legjobban adatolt a kápta-

lan számadáskönyvében, ami alapján pontos képet alkothatunk az eseményekről. 1521. április 18-án a káptalan Debreceni Lukács és Szili Tamás kanono-

³⁵ HÁZI–NEMES 2025. XXIX/85.

³⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXIV/181, XXXI/49–50, 74, 120, 175, 181, 183, 262. A könnyűlovasság arányának növekedésére l. B. SZABÓ 2019. 81–82.

³⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/71.

³⁸ KUBINYI 2007b. 127–130; B. SZABÓ 2019. 83–84.

³⁹ CJH I. 746; B. SZABÓ 2019. 78.

⁴⁰ 1523-ban Podmanicki Mihály is Nyitrán toborzott gyalogosokat, l. KUBINYI 2007b. 130.

⁴¹ HÁZI–NEMES 2025. XXX/293. Mivel a győri püspök, a pannonthalmi apát, a veszprémi és a fehérvári káptalan, valamint Győr, Moson, Sopron, Pozsony, Vas és Zala megyék bandériumai is ott voltak, így a győri káptalan alakulata minden bizonnyal a püspöki bandériummal együtt vett részt az expedícióban. FRANKÓI 1877. 78–79; KUBINYI 2007b. 127.

⁴² HÁZI–NEMES 2025. XXXI/50, 120, 175, 181, 183, 262.

⁴³ HÁZI–NEMES 2025. XX/11, 184, XXI/67, 76, XXV/244, 248.

⁴⁴ Sárffy Ferenc győri kanonoksága előtt 1500 és 1506 között vasvári kanonok volt, MNL OL DL 101279, 101377.

⁴⁵ Róla lásd lentebb.

⁴⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/121.

⁴⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/189.

⁴⁸ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/123.

⁴⁹ „Item magistro Paulo de Pesth per capitulum ad bellum electo dedimus pro primo, ut se ad viam disponat, fl. III.” HÁZI–NEMES 2025. XXXII/72.

⁵⁰ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/101.

⁵¹ „minister dominorum”, HÁZI–NEMES 2025. XXXII/145.

kot küldte Budára a királyi udvarba, hogy érdeklődjek meg: kell-e küldeni katonákat a végekre.⁵² Arról a számadáskönyv nem számol be, hogy milyen válasszal tértek haza, bár az árulkodó, hogy tavasszal mindössze Debreceni Lukácsot küldték ki Szentmihályra és Kisigmándra, hogy a hadiadót beszédje.⁵³

Az események július elején pörögtek föl. II. Lajos már június 6-án meghagyta Veit von Fladnitzhoz, a Vas megyei Szalónak urához – és nyilván a többi bandériumtartó nagyúrhoz is – írott levelében, hogy az haladéktalanul küldje csapatait a dalmát-horvát-szlavón bán parancsnoksága alá. Megparancsolta továbbá azt is, hogy jobbágynak ötödét szerelje fel a háborúra, és álljanak készen az indulásra, hogy ha utasítást kapnak rá, hadba vonulhassanak.⁵⁴ Az említett levél június 27-én érkezett meg Veit von Fladnitzhoz – és hozzá hasonlóan Gersei Pető János királyi udvarmesterhez is –, amely szerint gyűjtse össze seregét és jobbágiai ötödét és Dunapatajnál csatlakozzon a királyi sereghez.⁵⁵ Eközben július 2-án az oszmán had megkezdte Nándorfehérvár ostromát, emiatt II. Lajos újabb levelet írt Fladnitzhoz – és az esztergomi káptalannak is –, hogy haladéktalanul siessenek a Duna melletti Patajra, hogy onnan Nándorfehérvár felmentésére vonulhassanak.⁵⁶ Július 9-én írt a pécsi káptalanhoz, amely szerint a kanonokok még nem küldték el csapataikat és jobbágaik ötödét a Baranya megyei bandérium állomáshelyére, ezért az uralkodó meghagyta nekik, hogy seregükkel és jobbágaik ötödével haladéktalanul vonuljanak Gibárti Késérő Mihály boszniai püspök kapitánysága alá.⁵⁷ Szabács várának eleste után II. Lajos király újabb leveleket küldött ki, többek között Sopron városának is, hogy csapataikkal

és parasztjaik ötödével sürgősen vonuljanak Nándorfehérvár felmentésére.⁵⁸

A fenti, nyilván számos egyházi és világi hatalmasságnak elküldött parancslevél⁵⁹ alapján nyilvánvaló, hogy a győri székeskáptalan is kaphatott ilyen tartalmú utasításokat, jóllehet ezek nem őrződtek meg. Ezekre a káptalan reakcióiból is következtethetünk. A műveletek koordinálásával a kanonokok egy társukat, Patyi Mihályt bízták meg. A káptalan először kiküldte a kanonokokat a saját birtokaira a hadiadó beszédése, valamint a káptalani jobbágyság ötödének felszerelése és felkészítése érdekében: Meszlényi Bálintot és Kömendi Ferencet Védénybe (július 8.),⁶⁰ Kajári Antal és Szanyi Mihály kanonokokat pedig a Zala megyei Káptalantóti és Zsid (ma Várvolgy) falvakba (július 28.).⁶¹ Mivel a káptalan védényi jobbágyságának valószínűleg Óvárótt, a Moson megyei bandériummal együtt kellett volna gyülekezni, ezért Babóti Miklós és Nagybaráti Tamás kanonokok július 10-én Nagylucsei Dóci Ferenc óvári kapitánnyal egyeztettek.⁶² Július 12-én a minden bizonnyal emiatt összehívott mosoni megyegyűlésen is részt vettek,⁶³ majd július 17-én újfent Dóci Ferenc kapitánnyal és Csúni Horvát Gáspár mosoni alispánnal tárgyaltak a hadiadóval és a védényi jobbágysággal kapcsolatban.⁶⁴

Ezt követte a zsoldosok toborzása. A beérkezett összegekkel Patyi Mihály kanonok útnak indította Büki Káldi Balázst, Kanizsai László familiárisát valószínűleg a Vas és Sopron megyei területekre,⁶⁵ míg Nagyszemű Benedek győri káptalani jobbágy Nyitrára indult, hogy gyalogosokat toborozzon.⁶⁶ A verbuválás során a felfogadott katonák zsoldelőleget kaptak és – a csatlakozási kedvet növelendő – meg is

⁵² HÁZI–NEMES 2025. XXVI/303.

⁵³ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/24.

⁵⁴ 1521. VI. 6. II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat. – Köszönöm a szerzőknek, hogy a kéziratba betekinthessem.

⁵⁵ 1521. VI. 27. II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat.

⁵⁶ 1521. VII. 5. II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat.

⁵⁷ 1521. VII. 9. II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat.

⁵⁸ HÁZI I/7. 20–21.

⁵⁹ Tolnai Máté pannonthalmi és Jakab bakonybéli apátnak szeptember 29-én engedélyezte, hogy ne személyesen, hanem képviselő által vonuljanak hadba csapataikkal és a parasztok ötödével a török elleni hadjáratban. II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat.

⁶⁰ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/97.

⁶¹ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/128.

⁶² HÁZI–NEMES 2025. XXVII/105.

⁶³ HÁZI–NEMES 2025. XVII/108.

⁶⁴ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/114.

⁶⁵ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/59.

⁶⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/98.

vendégelték őket.⁶⁷ Debreceni Lukács és Bogyoszlói Pál kanonokok is azzal a céllal kaptak húsz forintot, hogy valószínűleg a Győr környéki káptalani falvakban keressenek harcosokat.⁶⁸ Néhány nappal később a már említett Debreceni Lukács és Patyi Mihály kanonokok ismét útnak indultak, hogy Pinnyei Antal kapitánynak átadják a zsold előlegét, amellyel a már felfogadott katonákkal együtt elindulhatott.⁶⁹

Ha az időbeli kereteket vizsgáljuk, akkor kijelenthetjük, hogy hozzávetőleg hat hetet vett igénybe a mozgósítás. A parancslevél kézhezvételét követően

szinte azonnal megkezdődött a toborzás, amely 1521. június 13. és 1521. július 8. meg is történt, majd 1521. július 21-én a katonák már Pázmándfalun gyülekeztek.⁷⁰ 1521. július 7-én riadóztatták Pinnyei Antal kapitányt, aki a káptalani lovasokkal szintén elindult, és minden bizonnyal ő is megérkezett a gyülekezőhelyre.⁷¹ 1526-ban is minden valószínűség szerint így folytatódt a toborzás, jóllehet mindössze egyetlen adat maradt fenn erről a számadáskönyvben: Patyi Mihály kanonok 1526. július 1-jén a káptalan nezsideri birtokán verbuvált katonákat.⁷²

A KÁPTALAN HADI KIADÁSAI

A győri székeskáptalant is jelentősen megterhelték a hadi kiadások. Bár a számadáskönyv adatai hiányosak, az éves költségek 200–250 forint között lehettek. Ez arányaiban megegyezik a pozsonyi, az egri és a vasvári káptalanra az 1397. évi törvény 63. cikkelye alapján kivetett évi 200 forintos rendkívüli hadiadó összegével.⁷³ Az 1526. évi pontosan összeírt költségek viszont ennél jóval magasabbak: 1473 forintra rúgtak.

A legnagyobb kiadást a katonák zsoldja jelentette. A kapitányok és famulusok fizetést (*salarium*) kaptak, míg a katonáknak zsoldot (*stipendium*) fizettek, továbbá a harci cselekmények idején hópénz (*mensualis*) járt nekik. Értelemszerűen a kapitány fizetése volt a legmagasabb, Rádóci Győrfi István kapitány éves salariuma 1514-ben 80 forint,⁷⁴ 1515-ben 100 forint, valamint 1 fertály zab,⁷⁵ 1516-ban pedig 90 forint volt.⁷⁶ Összehasonlítás-

képpen Pásztói János, az egri püspöki zsoldosok kapitánya 1500-ban évi 100 forint sallárriummal rendelkezett.⁷⁷ Egy nehézlovas katona éves zsoldja 14 forint volt, amelyet a kanonokok 20 akó borral⁷⁸ egészítettek ki, harc esetén pedig 3 forint hópénz ütötte a markát.⁷⁹ Összevetve a szakirodalomban fellelhető adatokkal nagyfokú egyezést találni, a 14 forint éves zsold és a 3 forint hópénz alighanem országosan egységes tarifa lehetett.⁸⁰ Egy könnyűlovas éves zsoldja 10, míg hópénze havi 2 forintot tett ki.⁸¹ A gyalogosok hópénze szintén 2 forint volt. Fontos kiemelni – és ez a győri káptalani zsoldosok esetében is kitűnik –, hogy a katonákat nem egész évre, hanem változó időre (negyed év, fél év stb.) fogadták fel.

A zsoldot a kanonokok nagyjából a hadiadóból (*pecunia exercitua*)⁸² finanszírozták, amelyet

⁶⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/47.

⁶⁸ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/100.

⁶⁹ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/102–104.

⁷⁰ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/123.

⁷¹ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/95.

⁷² HÁZI–NEMES 2025. XXXII/62.

⁷³ C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ 2014. 185–187.

⁷⁴ HÁZI–NEMES 2025. XX/60.

⁷⁵ HÁZI–NEMES 2025. XX/180, 200, XXI/39, 67, 171.

⁷⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXI/236.

⁷⁷ E. KOVÁCS 1992. 43.

⁷⁸ A esztergomi káptalan lovasai ezen kívül búzát, zabot és szénát is kaptak, l. SOLYMOSI 2002a. 165; KUBINYI 2007a. 43.

⁷⁹ HÁZI–NEMES 2025. XX/184, XXIX/85.

⁸⁰ KUBINYI 2007b. 125–131; C. TÓTH 2016. 118–122.

⁸¹ Valószínűleg egy könnyűlovas éves felfogadását jelentheti az esztergomi káptalan jegyzőkönyvében lévő 23 forintot kitevő összeg is, amelyet 12 fertály búza, 6 fertály zab és széna egészített ki.

⁸² A hadiadó beszedéséről lásd: XII/29, XIII/150, 164, 180–185, 197, XIV/72, 82. 86, 88, 117, 129, 130, 136, 148, 257, 260, 270, XV/210, 214, XVI/62–65, 101, XVII/129, XVIII/103, 118, XIX/74, XX/138–139, 152, 164, XXI/103, 114, 117–118, 257, 300, XXIII/174, 191, XXIV/244, 293, XXVI/124, 141, 166–167, 182, 186, 194, 220, XXVII/14, 24, 97, 105, 108, 114, 137, XXX/59, 244, 284. XXXI/73, 102, 107, 120, 124, 143, 147, 165, 183–184, 263, XXXII/80, 108, 169–170.

a dékán szedetett be a káptalani falvakban, a káptalannál forintonként általában 40–50 dénár maradt, a többi a királyi kincstárba küldték.⁸³ Emellett saját bevételeiből előfinanszírozták a költségeket a későbbi kárpótlás reményében.⁸⁴ A káptalanításra mindössze egy adatot nyújt a számadáskönyv: az 1521. évi nándorfehérvári expedícióban résztvevő kocsikért 100 forint értékű sőt kapott a káptalan a szolnoki sókamrában.⁸⁵

Így a káptalani birtokok cenzusai (1514–1515, 1518, 1525),⁸⁶ a rendkívüli adó (*taxa extraordinaria*),⁸⁷ Szentmihálypuszta kilencede (1526),⁸⁸ a locsmándi (1514),⁸⁹ a bélmurai tizednegyed (1515),⁹⁰ Vaspuszta és Bana gabonatizede (1500)⁹¹ vagy a nagyécsi Bangó-szőlő bérleti díja (1500) szolgált kiegészítésül, sőt több esetben a közös káptalani pénztárhoz (1515, 1519) is hozzá kellett nyúlni.⁹² A mohácsi ütközet előtti, valószínűleg minden addiginál nagyobb létszámú zsoldoscsapat költségeire már kölcsönt kellett felvennie a káptalannak győri mezővárosi polgároktól: Kalmár Benedek, Kalmár Bálint és Posztómetező János özvegye 300–300 forinttal járult hozzá az expedícióhoz.⁹³

A katonák zsoldján kívül további kiadások merültek fel a katonák felszerelését illetően. 1526 júliusában még Bécsből hoztak fegyvert,⁹⁴ sőt Körmendi Ferenc kanonok számára is vettek.⁹⁵ A zsoldosok öltözete is költségként jelentkezett: a kapitányok ruhája,⁹⁶ a katonák számára posztó,⁹⁷ saru és cipő,⁹⁸ valamint sátor⁹⁹ beszerzése mind a káptalant terhelte. Két ízben is feltűnik a forrásokban a káptalani gyalogosok zászlajának szabása és festése,¹⁰⁰ ami egyértelműen arra utal, hogy önállóan, nem más egyházi birtokos, például a győri püspök bandériumába betagozva harcoltak. A lobogón minden bizonyonnyal a káptalan pecsétjén is látható kép, azaz a gyermek Jézust a karjában tartó Szűz Mária, a székesegyház titulását is jelentő Boldogasszony képe szerepelhetett.¹⁰¹

Bár a katonáknak az élelmezést maguknak kellett megoldaniuk, az ellátáshoz a kanonokok mégis hozzájárultak. Az étkezésekhez lisztet, sőt, hüvelyes zöldségeket,¹⁰² valamint bort vettek,¹⁰³ továbbá a lovak számára zabot biztosítottak.¹⁰⁴ Nemcsak a saját zsoldosok ellátása jelentett feladatot, hanem a Győrön át Mohács felé vonuló cseh és morva zsol-

⁸³ KUBINYI 2007c. 220–221; C. TÓTH 2016. 125–126. – 1526. július 12-én közvetlenül a Győr megyei bandériumnak adták át. HÁZI–NEMES 2025. XXXII/89.

⁸⁴ „Item taxam de medio colonorum Saranseri exactam, utputa fl. X ad expeditionem huzaronum ad Naghatwan missorum magister Stephanus de Kayar archidiaconus Soproniensis ac locumtenens prepositura maioris ex consensu capituli dedit mutuo magistro Gregorio de Slesia sub spe tamen future restitutionis.” HÁZI–NEMES 2025. XXXI/175.

⁸⁵ „Item eodem die magistro Martino de Wiz ad Zolnok pro salibus centum fl. per regiam maiestatem capitulo datis propter servitium currum kochi in expeditione Nandoralbensi facta et exhibita misso et destinato pro expensis dedimus fl. XII.” HÁZI–NEMES 2025. XXIX/31.

⁸⁶ HÁZI–NEMES 2025. XX/101, XXI/39, XXIV/293, XXXI/50.

⁸⁷ HÁZI–NEMES 2025. XVIII/118.

⁸⁸ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/83.

⁸⁹ HÁZI–NEMES 2025. XX/57, 60.

⁹⁰ HÁZI–NEMES 2025. XX/200.

⁹¹ HÁZI–NEMES 2025. VI/58.

⁹² Ez természetesen nem volt példátlan, pl. a Szapolyaiak is birtokaik jövedelméből fizették a zsoldosaikat, KUBINYI 2007a. 42.

⁹³ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/168.

⁹⁴ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/76, 78, 80, 139.

⁹⁵ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/143.

⁹⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/142, 157.

⁹⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/163.

⁹⁸ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/148.

⁹⁹ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/162.

¹⁰⁰ HÁZI–NEMES 2025. XXIX/86. XXXII/103, 158. Zászlók készíttetésére és festésére – reprezentációs célra – l. még NEUMANN 2019. 273, 435.

¹⁰¹ GyEKK Ltsz. 2024.01.

¹⁰² HÁZI–NEMES 2025. XXXII/48, 68, 165–166.

¹⁰³ HÁZI–NEMES 2025. XXIV/377, XXIX/85, XXX/293, XXXI/49, XXXII/47, 74.

¹⁰⁴ HÁZI–NEMES 2025. XX/180, XXIV/377, XXXII/164. 1526 tavaszán már hiány volt a zabból a Dél-Dunántúlon, KUBINYI 2007a. 41.

dosok megvendégelése is: az augusztusi hőségben a katonák 32 forintnyi bort fogyasztottak el.¹⁰⁵

Komoly terhet jelentettek ezen kívül a szállítással kapcsolatos feladatok. A mohácsi ütközet előtt először a meglévő szekérállományt kellett felkészíteni a hosszú útra, ami a szíjak és a keréktengelek javítását, a vasalás megerősítését és saroglya készíttetését jelentette.¹⁰⁶ További kiadás volt a hadjárat során megrongálódott szekerek¹⁰⁷ kijavítása: Pázmándi Ferenc kanonok szekérében¹⁰⁸ egy, Ludányi Péter örkanonok szekérében¹⁰⁹ pedig két forintnyi kár keletkezett. 1521-ben II. Lajos király ágyúuk vontatására kért hat lovat felszereléssel (sarkantyúval, nyereggel és zablával), valamint három lovászfíúval együtt.¹¹⁰ 1526-ban – amint fent már említettem – Bécsbe mentek a káptalan szekerei fegyverért.¹¹¹ Emellett egyes győri káptalani jobbagyok részt vettek a hadjáratokkal kapcsolatos levelezés lebonyolításában is: 1521-ben a császár és a király közötti levélváltást bonyolították. 1521. augusztus 30-án Újhelyi Márton és Nyíró Bálint vitték V. Károly császár levelét Bécsből II. Lajos királynak Budára,¹¹² a válaszelevéllel pedig Kocsi Péter sietett Bécsbe.¹¹³ Szeptember végén szintén a császár

magyar királyhoz írt levelét kellett továbbítania Bakonyi Tamásnak Mohácsra vagy Pécsre.¹¹⁴

További kártételként értelmezhető a székesegyház ezüst kegytárgyainak elkobzása. VII. Kelemen pápa 1526. május 4-én kelt bullája rendelte el az egyházi kincseknek az oszmánok elleni harcra történő felhasználását,¹¹⁵ amelyet II. Lajos király június 17-én és 23-án kiadott rendelete nyomtatékosított.¹¹⁶ A begyűjtéssel többek között Junkcker János vespérmí kispépostot és székesegyházi főesperest,¹¹⁷ valamint Nagylucsei Dóci Ferenc barsi ispánt, királyi kamarásmestert¹¹⁸ bízták meg. A mandátum kihirdetése után nem is késlekedtek: június 21-én a budai és a pesti ferencesek,¹¹⁹ június 23-án a váradi egyházmegye,¹²⁰ június 29-én pedig az esztergomi székesegyház kegytárgyait gyűjtötték össze.¹²¹ Júliusban már felvidéki egyházak kincseit szedték össze, 5-én a bozói,¹²² 6-án a korponai,¹²³ július 12-én a körmöcbányai templomok és kápolnák¹²⁴ ezüstjeit vették át, 13-án pedig a turóci konvent ezüstjeit gyűjtötték be.¹²⁵ A győri székesegyház kincseiért ehhez képest jóval később, augusztus 16-án érkezett alsólendvai és bolondóci Bánfi Zsigmond és András deák.¹²⁶

ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

Nem tudjuk, hogy a káptalan zsoldosai hogyan küzdöttek a mohácsi csatában, de könnyen lehet, hogy

többen hazatértek az ütközetből. 1526. szeptember 13-án ugyanis a káptalan lovas zsoldosai őrizték

¹⁰⁵ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/118, 160, 171.

¹⁰⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/73, 138, 150–152.

¹⁰⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/147.

¹⁰⁸ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/112.

¹⁰⁹ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/146.

¹¹⁰ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/117, 121, 129.

¹¹¹ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/139.

¹¹² HÁZI–NEMES 2025. XXVII/148–149.

¹¹³ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/150.

¹¹⁴ HÁZI–NEMES 2025. XXVII/176.

¹¹⁵ MNL OL DL 24282. L. rá NEMES 2022. 186. A pápai konzisztórium aktáját I. TUSOR–NEMES 2011. 61.

¹¹⁶ MNL OL DL 47674.

¹¹⁷ KARLINSZKY 2021. 56.

¹¹⁸ C. TÓTH ET AL. 2016a. 120.

¹¹⁹ MNL OL DF 275564, kiadva ETE I. 266–267.

¹²⁰ MNL OL 24303, kiadva ETE I. 267–269.

¹²¹ MNL OL DF 238258, kiadva: ETE I. 271–272.

¹²² MNL OL DF 249430.

¹²³ ETE I. 272.

¹²⁴ MNL OL DF 249876–249877.

¹²⁵ MNL OL DF 274521. (197. felvétel)

¹²⁶ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/123–124.

Győr városon kívüli útjait az esetlegesen erre portyázó török csapatok ellen.¹²⁷ Hogy ők visszatértek az ütközetből vagy végig Győr környékén állomásoztak, arra sajnos nincsenek adataink. Az biztos azonban, hogy a káptalan zsoldosai a 17. század végéig kimutathatóak, jóllehet a megcsappant jövedelmek miatt jóval kisebb számban.¹²⁸

A késő középkori Magyarországon az egyházi birtokosok által fenntartott bandériumok nélkülözhetetlenek voltak a honvédelem szempontjából. Több országgyűlési törvénycikkely értelmében veszély esetén szinte mindig az egyházi bandériumokat mozgósították először, egy részük pedig folyamatosan a végeken tartózkodott.¹²⁹ 1519-ben az esztergomi érsek lovasai Szlavóniában állomásoztak, 1525-ben pedig a győri püspök, a pannonhalmi és a somogyvári apát, a császmái, a veszprémi és a fehérvári káptalan csapatait Jajca felmentésére mozgósították.¹³⁰ 1526-ban Tomori Pál seregének gerincét az esztergomi érseki és káptalani, a pécsi püspöki és a szekszárdi apáti csapatok alkották.¹³¹

Bár II. Ulászló 1498. évi dekrétumának 20 törvénycikkéből a győri káptalan hiányzik bandériumtartó egyházi birtokosként, mégis bizonyíthatóan voltak zsoldosai. Kubinyi Andrásnak az egyházi birtokosok által kiállított katonákra vonatkozó számításai¹³² újraszámolandók, hiszen biztosan olyan birtokosok is állítottak ki csapatokat, akik a törvénycikkelyben nem szerepeltek. Jóllehet maga Kubinyi is elismerte, hogy a törvény vonatkozó passzusában feltüntetett katonaszámot valószínűleg egyik főpap sem tudta teljesíteni.¹³³

Jól látható, hogy az egyházi birtokosok is a megyei nemességre támaszkodtak a zsoldosok tekintetében, továbbá az 1521-ben véghezvitt, a hadsereg átalakítását célzó törekvések, köztük a gyalogosok számának növelése a kisebb csapattestet kiállító győri káptalan esetében is azonnal jelentkezett. Az is bizonyítást nyert, hogy a hadiadó nem fedezte a kiadásokat, és a kanonokok saját források bevonására is kényszerültek. Az 1526 nyarán felvett 900 forint hitel egyértelműen az eladósodás felé mutat.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

GyEL: Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ Levéltára

GyKMLt: A győri káptalan magánlevéltára

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

DF: Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL: Diplomatikai Levéltár

ADATTÁRAK, FORRÁSKIADÁSOK

CJH I: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár I. 1000–1526. évi törvénycikkek.* Fordították és jegyzetekkel ellátták NAGY Gyula, KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen, magyarázatokkal és utalásokkal ellátta MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899.

CJH II: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár II. 1526–1608. évi törvénycikkek.* Fordították és utalásokkal ellátták KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen, magyarázatokkal ellátta MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899.

C. TÓTH 2010: C. TÓTH Norbert: *Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523).* Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 50. Budapest, 2010.

C. TÓTH ET AL. 2016a: C. TÓTH Norbert–HORVÁTH Richárd–NEUMANN Tibor–PÁLOSFALVI Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók.* Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. Budapest 2016.

C. TÓTH ET AL. 2016b: C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSFALVI Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Főpapok és bárók.* Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. Budapest, 2016.

¹²⁷ HÁZI–NEMES 2025. XXXII/182.

¹²⁸ BEDY 1938. 279–282.

¹²⁹ 1504. évi 24. c. (CJH I. 684–686.), 1521. tv. 4. tc. (HOLUB ogy. 501, 508.), 1523. tv. 13. tc. (CJH I. 812.), 1525. tv. 42. tc. (CJH I. 838.) lásd még KUBINYI 2007b. 134, KUBINYI 1999. 98.; MIKÓ 2020.

¹³⁰ KUBINYI 2007b. 127; KUBINYI 2007c. 223.

¹³¹ KUBINYI 1999. 99.

¹³² KUBINYI 1999. 87–88.

¹³³ KUBINYI 1999. 97–98.

- ETE I: *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából*, I. Kiad. BUNYITAY Vince – KARÁCSONYI János – RAPAICS Rajmund. Budapest, 1902.
- E. KOVÁCS 1992: *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500–1508*. Közzéteszi E. KOVÁCS Péter. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 4. Eger, 1992.
- FRAKNÓI 1877: FRAKNÓI Vilmos: II. Lajos király számadási könyve 1525. január 12. – július 16. *Magyar Történelmi Tár* 22 (1877) 47–236.
- HÁZI–NEMES 2025: †HÁZI Jenő – NEMES Gábor: *A győri székeskáptalan középkori számadáskönyve (1495–1528)*. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 30. Győr, 2025. (megjelenés alatt)
- HORVÁTH 2005: HORVÁTH Richárd: *Győr megye hatóságának oklevelei (1328–1525)*. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 1. Győr, 2005.
- HORVÁTH–NEUMANN 2000: HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor: Ismeretlen középkori oklevelek a Chernel család levéltárából. *Vasi Szemle* 54:1 (2000) 123–136.
- KARLINSZKY 2021: KARLINSZKY Balázs: *A veszprémi székeskáptalan archontológiája 1079–1556*. A veszprémi egyházmegye múltjából 39. Veszprém, 2021.
- NEMES 2022: *Repertorium Pontificiorum Documentorum in Regnis Sacrae Coronae Hungariae existentium (1417–1526)*. Collectanea Vaticana Hungariae II/10. Összeállította és a bevezetést írta NEMES GÁBOR. Budapest–Róma, 2022.
- NEUMANN 2019: NEUMANN Tibor: *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Magyar Történelmi Emlékek – Okmánytárak. Budapest, 2019.
- NÓGRÁDY 2011: NÓGRÁDY Árpád: *Kanizsai László számadáskönyve*. História Könyvtár Okmánytárak 8. Budapest, 2011.
- SOLYMOSI 2002a: *Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527)*. Közzéteszi SOLYMOSI László. Budapest, 2002.
- SOLYMOSI 2002b: SOLYMOSI László: Az esztergomi székeskáptalan középkor végi jegyzőkönyve. *Századok* 136:2 (2002) 365–389.
- TUSOR–NEMES 2011: TUSOR Péter – NEMES Gábor (ed.): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*. Collectanea Vaticana Hungariae I/7. Budapest–Róma, 2011.
- II. Lajos király oklevelei (1521–1526), kézirat.

SAKIRODALOM

- BEDY 1938: BEDY Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győregyházmegye multjából 3. Győr, 1938.
- BÓNIS 1953: BÓNIS György: Egy Jagelló-kori magyar jogász (Petróczi Henczefi István). In: SCHULTEISZ Emil (szerk.): *A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Évkönyve*. Budapest, 1953. 5–24.
- C. TÓTH 2016: C. TÓTH Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: WEISZ Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések. Budapest, 2016. 83–148.
- C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ 2014: C. TÓTH Norbert – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején*. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3. Budapest, 2014.
- HÁZI: HÁZI Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I/1–7., II/1–6. Sopron, 1921–1943.
- KÖBLÖS 1994: KÖBLÖS József: *Az egyházi középírást Máttyás és a Jagellók korában*. Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12. Budapest, 1994.
- KUBINYI 1999: KUBINYI András: Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén. In: KUBINYI András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. METEM Könyvek 22. Budapest, 1999. 87–99.
- KUBINYI 2007a: KUBINYI András: Logisztikai kérdések a Mohács előtti magyar hadszervezetben. In: KUBINYI András: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Máttyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Budapest, 2007. 33–49.
- KUBINYI 2007b: KUBINYI András: A Száva-szentdemeter–Nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez. In: KUBINYI András: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Máttyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Budapest, 2007. 121–150.
- KUBINYI 2007c: KUBINYI András: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon. In: KUBINYI András: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Máttyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Budapest, 2007. 216–232.
- LUKCSICS 1927: LUKCSICS Pál: Az esztergomi főkáptalan a mohácsi vész idején (1500–1527). *Esztergom Évtapjai* 3 (1927) 69–97.
- MIKÓ 2020: MIKÓ Gábor: Oszmánellenes hadjáratok lehetőségei a 16. század elején. Kísérlet Szerebnik, Szokol és Tessány várak visszahódítására 1513-ban. *Századok* 154:3 (2020) 577–620.

NEUMANN 2005: NEUMANN Tibor: Választott nemesi esküdek Nyitra megyében (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása). *Századok* 139:2 (2005) 261–289.

NEUMANN 2007: NEUMANN Tibor: *A Korlátkövek. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században*. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 5. Győr, 2007.

SOLYMOSI 2002b: SOLYMOSI László: Az esztergomi székeskáptalan középkor végi jegyzőkönyve. *Századok* 136:2 (2002) 365–389.

THE BANDERIUM OF THE CATHEDRAL CHAPTER OF GYŐR IN THE LATE MIDDLE AGES

GÁBOR NEMES

KEY WORDS: war, chapter, military expenses, banderium, mobilization, logistics

The obligation of ecclesiastical landowners to provide soldiers for the army was regulated by several decrees, based on the number of the canons, the tithes and the number of serfs. Article 20 of Vladislav II's decree of 1498 specified the number of cavalymen to be provided by certain ecclesiastical dignitaries, but the cathedral chapter of Győr was not mentioned in the list. According to these decrees, the number of mercenaries of the canons of Győr must have been about 50. The leader of the cavalry was the captain, and the infantry troops that appeared in 1521 had their own captain. We do not have precise data on the actual number of soldiers, which certainly fluctuated according to the military situation. They could not have been uniform in their equipment either, as both heavy horsemen and light horsemen appear in the sources. The increase in the number of infantrymen occurred during the army restructuring after the fall of Nándorfehérvár (today Belgrade, SRB), and they were mainly recruited in Nyitra (today Nitra, SVK). The chapter appointed commissioners to manage military affairs, whose task was to recruit, mobilise, supply and pay soldiers. Sources indicate that the canons were able to deploy their banderiums in about six weeks, from recruitment to readiness to march. The largest expense was the soldiers' pay, which was largely financed by the war tax levied on their estates, which in most cases had to be supplemented by their own income. In addition to the soldiers' pay, there were other expenses: weapons, equipment (baize, sandals, shoes, tents), food (flour, salt), wine, transport and courier services. The flag of the infantrymen of the chapter appears in the sources, which clearly indicates that they fought independently and not as part of the banderium of other ecclesiastical landowners, such as the Bishop of Győr.

